

jojen lukeminen kuuluvat pienin varauksin yhä vahvasti venäläisyyteen. Tämän Laurén tuo esiin useammassa yhteydessä. Kremlin näkökulmasta Venäjällä on aina pyritty vallan keskittämiseen, opposition tukahduttamiseen ja sananvapauden rajoituksiin. Samanaikaisesti ja paradoksaalisesti maassa, erityisesti kaupunkien kapakkakortteleissa ja periferiassa on silti vallinnut täysi anarkia, vaikka ideologiset anarkistit saivatkin kylmää kyytiä pian bolševikkien valtakauden alettua. Laurén sukkuloi anarkistisella Venäjällä kuin kala vedessä ja selvästi nauttii myös paradokseista.

Venäläiset juovat myös yhä iloisesti ja mielellään vodkaa, vaikka giniä ja viskiäkin olisi saatavilla. Juhlimistaito on tallella eivätkä pidot pääty ensimmäiseen valomerkkiin koskaan. Rasvaiset *zakuskat* ja muut herkut lienevät pelastaneet monen juopottelijan hengenkin, koska venäläinen ei mieluusti juo ilman huikkapalaa. Mutta kyllä juomiskulttuurisakin on muutoksia näkyvillä. Nuoremmalta väeltä olutta kuulu jo reippaasti ja drinkkilasit kilisevät monen hienostonaisen hyppysissä.

Venäjä on mitä suurimmassa määrin todellisten vastakohtien maa. Kymmenmetriset automo-

biilit kускаavat iloisia juhlijoita pitkin valtakatuja, joiden varsilla asunnottomat *bomžit* kaivelevat roskiksia, aivan Nevskin tuntu-massa – eikä kukaan tätä seikkaa suuremmin ihmettele. Samaa näkee muuallakin ja kun venäläiset alkavat tottua ilmiöön, he ”eurooppalaistuvat” sairaan globaalilla tavalla. Välinpitämättömyys, oman egon ylikorostus ja ankara kilpailu töissä ja harrastuksissa lisääntyvät ja määrittävät nousevan keskiluokan arvoja. Valitettavasti Venäjän maaseutu uinuu kuitenkin aivan toisessa todellisuudessa kuin Moskova. Suurkaupungin ja maaseudun hirvittävä kuilu ei ole Laurénin aiheisiin kunnolla mahtunut, mutta se olisikin jo ihan oman kirjansa aihe.

Silti *Hulluja nuo venäläiset* todistaa hyvin, että uuttakin Venäjää voi ymmärtää järjellä, jos haluaa. Venäläiset myytit, venäläinen sielu ja se kuuluisa Venäjän ideakin ovat kaikki selitettävissä. Mutta yksi asia, mitä Laurén painottaa on taatusti totta: ”Venäjä ei ole kuten me. Venäjistä ei koskaan tule meidän kaltaistamme. Ja jos yritämme ymmärtää Venäjää pelkästään omasta länsimaisesta näkökulmastamme, emme pääse puusta pitkälle”.

Pentti Stranius

Asiantuntevasti Venäjistä

Anders Åslund & Andrew Kuchins: *The Russia Balance Sheet*. Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, Center for Strategic and International Studies, 2009.

Tunnettujen Venäjän ja itäisen Euroopan tutkijoiden Åslundin ja Kuchinsin tutkimus on nimensä mukaisesti ajankohtaistettu katsaus Putinin ja Medvedevin Venäjään. Useiden muiden tutki-

joiden tavoin kirjoittajat näkevät neuvostoajan olevan sovitettavissa Venäjän pitkäaikaiseen kehitysmalliin: uskonnon korvasi ideologia, turvallisuustarve korostui entisestään ideologisen vastakkainasettelun vuoksi ja suurvaltapyrkimykset olivat maailmanlaajuiset. Yhteisenä piirteenä olisi voitu korostaa myös poliittisen ja taloudellisen vallan kietoutumista yhteen sosialismis-sa ja nyky-Venäjällä, tosin sillä

olennaisella erolla, että yksityistä omistusta ei Neuvostoliitossa ollut.

Gorbatšovia arvostetaan, sillä hän näki ja pyrki ratkaisemaan joustavalla tavalla Venäjän sisäiset ongelmat ja ulkopolitiikan suuret kysymykset Saksojen yhdistymisestä sosialistisen leirin hajoamiseen. Ehkä jälkiviisautta on kuitenkin toteamus siitä, että Gorbatšov olisi voinut pelata korttinsa toisella tavalla. Varmastikin olisi, mutta on pidettävä mielessä hänen loppuun saakka säilynyt peruslähtökohtansa järjestelmän säilyttämisen tarpeesta. Hän yritti korjata sellaista, jota ei voitu korjata. Olisiko ympyrän neliöiminen tässä ollut jollakin tapaa mahdollinen?

Kirjoittajat näkevät Jeltsinin reformit Venäjän historian päättäväisimpänä yhteiskunnan muutoksena tuhanteen vuoteen. Venäjän muuttuminen ”tavalliseksi” kansallisvaltioksi, poliittisen pluralismin hyväksyminen, talouden vapauttaminen ja markkinatalouden perusteiden rakentaminen saavat perinteiset käsittelynsä.

Jeltsinin aikaa seurannut kehitys putinilaiseen suuntaan saa yksityiskohtaisen erittelyn. Tätä aikaa on nimetty vaihtelevasti patrimonialiseksi autoritarismiksi, valtiobyrokraattiseksi korporativismiksi tai sekurokriaksi. Sen tunnusmerkkejä olivat vallan uudelleenkeskittäminen Moskovaan, alkaneen kansalaisyhteiskuntakehityksen pysäyttäminen, lehdistönvapauden rajoittaminen ja taloudessa Jeltsinin aikana suuria omaisuuksia haltuunsa saaneiden ja maan taloutta faktisesti pyörittäneiden oligarkkien vähittäinen pakottaminen lojalisuuteen ”hallitsijaa” kohtaan.

Demokraattinen uudistaja Jeltsin kaivoi itse hautaa uudistuksilleen turvautumalla oligarkkien tukeen uudelleenvalinnassaan presidentiksi vuonna 1996. Yhdyn tässä kirjoittajien päätelmään

Jeltsinistä poliitikkona, joka identifioi itsensä demokratiaan ilman että hänellä olisi ollut tästä demokratiasta selkeää käsitystä, yhtä vähän kuin keinoja sen toteuttamiseen Venäjällä.

Putinin Venäjä

Putinin toimia vallan uudelleen-keskittämiseksi, lehdistön kahlittamiseksi ja oligarkkien kesyttämiseksi selostetaan perinteiseen tapaan. Hodorkovskin tapauksen taustalla olivat keskeiset linjavallinnat: maan poliittisen järjestelmän luonne, valtion ja yksityisen omistuksen suhde, laillinen järjestys vastaan yhden voimakeskukseen valta, kansalaisyhteiskunta, strategiset ulkopoliittikan kysymykset. Todettakoon tässä, että presidentti Medvedev on ottanut Hodorkovskin ajatuksen tietoyhteiskunnan kehittämisestä omaksi prioriteetikseen. Ajatus on tärkeä, mutta vielä tärkeämpää on, kuka sen esittää.

Putin muutti vaalilakia määrämällä suhteellisen äänitavan myös aikaisempiin yhden edustajan vaalipiireihin ja asettamalla vastustajien eliminoimiseksi seitsemän prosentin äänikynnyksen Duuman vaaleihin. Kirjoittajien mielestä Putinin toimet tähtäsivät hänen oman valta-asemansa takaamiseen. Samaa tarkoitusperää palveli myös parlamentin vaikutusvallan vähentäminen sekä Kansalaisyhteiskunnan kaltaisten seremoniaalisten elimien perustaminen. Tässä yhteydessä olisi voitu myös tuoda esiin myöhempi kehitys: Duuman ollessa Putinin oman ja hänelle lojaalien puolueiden hallussa, on presidentti Medvedev pyrkinyt parlamentin ylähuoneen roolin voimistamiseen muun muassa esittämällä sen jäsenten valitsemista vaaleilla valituista alueiden ehdokkaista. Myös Medvedevin esitykset Duuman ulkopuolelle jäävien pienten puolueiden ”hyvittämisestä” olisi voitu mainita.

Medvedevin valitsemiseen liittyen uutta lienee tietoa, jonka mukaan Putinin omat ryhmittymät kävivät keskenään taistelua uudesta presidentistä. Tämä valitsemista johti eräiden ryhmäjohtajien keskeisten apulaisten vangitsemiseen.

Mitä Putinin jälkeen?

Mielenkiintoisia, mutta ehkä liian vähälle kehittelylle jääviä teemoja on esimerkiksi poliittisen legitimitetin rakentuminen hiljaiselle sopimukselle yhteiskuntarauhasta ja hyvinvoinnista kansalaisten oikeuksien rajoittamista vastaan. Kirjoittajat toteavat, että mahdollinen taloudellinen kehitys voi kyseenalaistaa tämän yhteiskuntasopimuksen. Asetelmaa olisi voinut tarkastella enemmänkin. Nyt, syksyllä 2009, voidaan valtiojohdon toiminnan todeta keskittyvän pitkälle talouskriisin vaikutusten voittamiseen ja samalla omien asemien varjeleminen niitä horjuttamaan pyrkivältä kritiikiltä.

Perinteisenä keinona – eikä vain Venäjällä – on kotoisen kriisin puhjetessa kiinnittää huomiota ei-aineellisiin sisäisiin tekijöihin, kansallisten tunteiden lietsomiseen, ”patrioottiseen” historiankirjoitukseen, kirkon roolin korostamiseen, ja toisaalta ulkoisten uhkien paisutteluun ja vastustajien etsintään. Kirjoittajat eivät näe tämän legitimaation tai ideologisen korvikkeen riittävän pitkän päälle, mutta eivät toisaalta myöskään usko valtion tukeutuvan voimakeinoihin, jos tilanne huonontuu entisestään. Kysymys siitä, kestävätkö luodut rakenteet kriisin synnyttämät paineet, jää kirjoittajilta sinänsä ymmärrettävästi avoimeksi.

Omimmillaan kirjoittajat ovat talouskysymysten parissa. Lukujen avulla – virallisia tilastoja korjataan arvioituilla harmaan talouden vaikutuksilla – talouden kehitystä kuvataan 80-luvulla,

talouden romahtamisen aikana 1989–91 ja vuosina 1991–98, jolloin talouden supistuminen rajoittui harmaan talouden vaikutuksesta virallisesta 40 prosentista noin 20 prosentin tasolle. Kaudella 1999–2007 talous kasvoi 5.6 prosentin keskimääräistä vuotuista vauhtia. Kirjoittajat pitävät mahdollisena saavuttaa tiukoin edellytyksin Putinin ja talusministeriön vuoden 2020 ulottuvan talousohjelman optimistiset päämäärät. Pullonkauloina säilyvät maatalous ja metsäsektori.

Talouden nousu nähdään suorana seurauksena 1990-luvulla tehdyistä uudistuksista; talouden kasvusta mainittuna aikana vastasi lähes yksinomaan yksityissektori. Mittavat rakennemuutokset jatkuivat vuoteen 2002 edistäen talouden kehitystä. Putinin aikana tapahtunut suurten energia-, raskaan teollisuuden ja muiden yritysten uudelleen valtiollistamisen vaikutukset nähdään kielteisinä. Markkinat ovat antaneet tästä oman muistutuksensa esimerkiksi Gazprom-konsernin markkina-arvon pudotessa toukolokakuussa 2008 250 miljardista 70 miljardiin dollariin. Alamäkeä pahensivat ilmeisen virheelliset finanssipoliittiset päätökset, keinoitekoisesti ylläpidetty ruplan vaihtokurssi, suuryhtiöille annetut valtion finanssiriskeet ja takuut niiden pystyssä pitämiseksi.

Viimeisin kehitys on paljastanut korostetusti Venäjän ”energiakirouksen”. Keskittyminen energiasta saatuihin helppoihin tuloihin on hidastanut muiden sektoreiden kehittämistä. Putinin kauden lopulla energiarahaa on jaettu heppoisin perustein; myös uusi presidentti Medvedev rakensi ”vaaliohjelmansa”, kansalliset projektinsa, samaisen tulonlähteen varaan. Tämä, yhdessä Venäjää nyt koettelevan globaalin talouskriisin kanssa, on paljastanut maan talouden vanhat synnit. Hallitus on hidastellut kriisin ennakkoimisessa ja hoidossa

ja sen vaikutukset – reaalityulojen dramaattinen lasku, budjetin alijäämä, inflaatio – ovat olleet suuret.

Venäjä on Venezuelan ja Iranin tapaan ”konservoinut” öljyteollisuutensa tuotantokapasiteetin kasvattamisen ja ulkomaalaisten investointien houkuttelun asemesta. Tilanne kaasuteollisuudessa nähdään vieläkin vaikeampana tuotannon vähentymisen, vanhentuvan infrastruktuurin, uusien esiintymisien käyttöönnoton tarpeen vuoksi. Energiasektorin kansallistamisen taustalla voidaan nähdä pyrkimys puskuroida yksityissektorin ja pääomamarkkinoiden riskejä kansantaloudelle.

Muun maailman tai ilmaston lämpenemiset asettamat haasteiden vaikutukset Venäjän energiasektorin kehitykselle kirjoittajat näkevät pieninä. Energia on siinä määrin dominoinut Venäjän taloutta, että kirjoittajat epäilevät vientiteollisuuden monipuolistamisen faktista vaikutusta maan ulkomaankauppaan ainakin lyhyellä aikavälillä.

Entä Venäjän ulkosuhteet?

Mitä tulee Venäjän suhtautumiseen länteen, kirjan sanoma voi olla yllättävä. Elintason noustessa yleinen odotus lännessä on, että venäläiset muuttuvat myötämielisemmiksi läntistä elintapaa ja arvoja kohtaan. Näin ei ole asianlaista ja erityisesti nuorten kielteinen suhtautuminen on syytä panna merkille. Asenteen taustalla voidaan nähdä Venäjän historia ja sen vanhat ajatusmallit, keinotekoisesti ylläpidetty kilpailuasetelma erityisesti Yhdysvaltojen kanssa ja 1990-luvun epäonnistuneet reformit. Tehty johtopäätös ei kuitenkaan ole aivan näin yksioikoinen. On mielipidetiedusteluja, joissa yli 70 prosenttia haastatelluista arvosti Putinin toimia järjestyksen palauttamiseksi maassa. Yli puolet haastatelluista ei kuitenkaan

pitänyt luotua hallintomallia pidemmällä tähtäimellä sopivana maalle, vaan asettui kannattamaan länsimaista demokraattista järjestelmää myös Venäjälle.

Venäjän ulkopoliittikkaa kirjoittavat käsittelevät sen muuttuneita peruskonsepteja ja keskeisiä asiakokonaisuuksia. Lähihistoriasta esimerkkinä kirjoittajat yhdistävät Venäjän ulkopoliittisen käyttäytymisen energian hintakehitykseen – eihän alkava talouskriisi estänyt maan suurvaltahenkistä käyttäytymistä Georgiassa. Suurvalta-asemaan takaisin pyrkivällä Venäjällä ei kuitenkaan ole Neuvostoliiton megalomaanisia pyrkimyksiä. Sen sijaan Venäjä puhuu nyt etuoikeutetuista intressivyoikeistään. Termin valinta on tärkeä ”vaikutusvyyhykkeen” muistutuksessa vanhasta imperiumista. Ristiriita tämän, Georgian tapahtumien vahvistaman, pyrkimyksen ja Medvedevin uutta eurooppalaista turvallisuusjärjestelmää koskevan esityksen välillä on ilmeinen. Vielä suurempi ristiriita on syntymässä Venäjän taloudelliselle kasvulle asetettujen tavoitteiden ja sen kansainvälisyyttä kaihtavan omaehtoisen suvereniteettikäsityksen välillä. Ilman yhteistyötä Euroopan, Yhdysvaltojen ja Japanin kanssa Venäjä ei tule saavuttamaan näitä tavoitteitaan, kirjoittajat toteavat.

IVY:n merkitys nähdään vähäisenä eivätkä sen puitteissa luotujen turvallisuuspoliittisten ja taloudellisten järjestelyiden, puhumattakaan Venäjän ja Valko-Venäjän yhä fiktiivisemmäksi muodostuneesta valtioliittohankkeesta, nähdä toimivan reaalisina integraation välineinä. Johtopäätös on varmastikin oikea. Toisaalta esimerkiksi energiayhteistyö Keski-Aasian maiden kanssa, yleinen asemien vahvistaminen tuolla alueella ja yhteistyö islamististen liikkeiden vastustamisessa ja huumeiden torjumisessa kertovat IVY-yhteistyön

merkityksestä ja potentiaalista Venäjälle.

NATO:n laajentumisen osalta kirjoittajat selvittävät Venäjän tunnettua suhtautumista järjestöön ja sen asettamia rajoja NATO:n ”tunkeutumiselle” ominen rajojen läheisyyteen. Ukrainan ja Kaukasuksen ”menettäminen” vastapainona Keski-Aasiaa nähdään Venäjälle keskeisenä toiminta-alueena – NATO ei ole pyrkimässä pysyvään läsnäoloon alueella, ja yhteiset erityisesti Afganistaniin liittyvät edut voivat luoda ja ovat jo luoneetkin yhteistyödellistyksiä Venäjän ja NATO:n välillä.

Myös Georgian sodan esihistoria selostetaan. Sotahan oli shokki kansainväliselle yhteisölle ja Venäjän suorittama Abhasian ja Etelä-Ossetian itsenäisyuden tunnustaminen ennakkotapausta vailla oleva, Venäjän itsensä julistaman separatisminvastaisen periaatteen vastainen akti. Venäjän toimiansa perustelemiseksi käyttämää vertausta Kosovoon ei voida hyväksyä, sillä Abhasiassa vain pieni osa asukkaista on abhaaseja ja Venäjän käyttämä argumentti sen kansalaisten suojelemisesta on kestävä. Venäjän Ukrainaan kohdistamaa voimakasta retoriikkaa ja jännitteitä maiden välisissä suhteissa käydään myös läpi. Tärkeä aspekti, nimittäin Venäjän sisäisen kehityksen vaikutus sen politiikkaan lähialueilla, jää kuitenkin huomiota vaille.

Venäjän ja USA:n suhteet nähdään rasittuneina. Suhteissa saavutettiin todellakin aallonpohja vuonna 2008. Toisaalta kirjoittajien ennakoima yhteisymmärrys uuden START-sopimuksen aikaansaamisesta on nyt tosiasia. Myönteisenä elementtinä suhteissa uudistettavan START-sopimuksen lisäksi nähdään USA:n ja Venäjän 1990-luvulla perustaman yhteisen ydinaseiden purkamista entisissä neuvostotasavalloissa valvovan elimen (CTR) työn

jatkuminen, nyt sovellettuna kolmansien osapuolten taholta tulevien ydinaseuhkien torjumiseen.

Suhteille Kiinaan omistetaan erillinen luku. Venäjän ja Kiinan näkemykset useista kansainvälisistä kysymyksistä, kielteisestä suhtautumisesta sotilasliittojen laajentamiseen ja ulkoavaruuden militarisointiin Tiibetiin ja Taiwaniin ovat yhteneväisiä. Mailla on yhtymäkohtia valtiollisissa ideologioissa: molemmissa järjestelmää pyritään oikeuttamaan

aineellisin eduin. Venäjän pyrkimys moninapaiseen maailmaan on saanut tukea Kiinalta. Maat ovat keskeisiä toimijoita merkittäväksi muodostuneessa Shanghai yhteistyöjärjestössä ja Venäjä tahollaan korostaa myös BRIC-ryhmän (Brasilia, Venäjä, Intia, Kiina) globaalia merkitystä.

Kokonaisuudessaan Åslundin ja Kuchinsin tutkimus on erityisesti maan taloudellisen tilanteen osalta ammattitaitoista työtä. Kirjoittajien mukaan länsi katsoo

läpi sormiensa demokratian ja ihmisoikeuksien tilaa Venäjällä. Kansainvälisten järjestöjen toimintaa maassa on vaikeutettu, Venäjän suhde niin ETYJ:iin kuin Euroopan neuvostoon on ollut kireä jo vuosikausia. Jäin kaipaamaan kuitenkin tarkempia huomioita maan demokratialiikkeiden tilasta, aikaisemmin aktiivisten liberaalipoliitikkojen näkemyksistä ja älymystön tunnoista.

Taisto Tolvanen

Tiedä enemmän

Idäntutkimus ilmestyy neljä kertaa vuodessa noin 100 sivun tietopakettina. Lehden teemoja ovat olleet mm. Venäjän Media, Epävirallinen Venäjä, Islam Venäjällä, Baltia, Karjala ja Emigrantit.

"Idäntutkimus on hauskan monipuolinen: perinteisen Venäjän talouden ja poliittisen tutkimuksen rinnalla käsitellään yhtä luontevasti vaikkapa teatteria, valokuvaa ja kirjallisuutta"

Jan Rydman, Tieteessä tapahtuu 6/2004

"Tähän mennessä ilmestyneitä numeroita lukee ilokseen... Idäntutkimus on elävä ja ajan hermolla oleva lehti, joka ei tingi tasosta ja luottaa asiaan." **Pekka Pesonen**, Helsingin Sanomat 22.5.2004

Vuositilaus 28 euroa, ulkomaille 33 euroa ja opiskelijat 18 euroa

Tilaukset:
Idäntutkimus,
VIETS ry,
Aleksanteri-instituutti,
PL 42,
00014 Helsingin yliopisto,
puh (09) 1912 3645
faksi (09) 1912 4175
viets-idantutkimus@helsinki.fi

www.helsinki.fi/idantutkimus